

Брненський замок Шпілберк, заснований у другій половині 13 століття, протягом століть пережив багато змін. Із готичного замку чеських королів та центру моравських маркграфів до середини 17 століття він перетворився на могутню барокову фортецю. У середині 18 століття разом із не менш захищеним містом Брно він створив найважливішу фортечну систему на Моравії. Частиною фортифікаційної системи шпілберцької цитаделі, у створенні якої брав участь відомий будівельник фортець, полковник та інженер П'єр Філіп Бешаде де Рошепен, були і КАЗЕМАТИ, завершені у 1742 році.

• КАЗЕМАТИ, за військовою термінологією, – це приміщення, захищені від обстрілів, як правило, склепінчасті, розміщені у підземних і надземних елементах фортеці. У Шпілберку вони виконували функцію складів та укриття для місцевого посиленого гарнізону у разі загрози фортеці.

• У 1783 році імператор Йосиф II у рамках реформування австрійської в'язничної системи заснував у шпілберцькій фортеці в'язницю для найважчих і найнебезпечніших злочинців. Крім старої в'язничної будови, що розташована у задньому рові, він наказав перебудувати для цілей в'язниці верхній поверх північних казематів (т. зв. йосифінський тракт). Після завершення цих змін перші в'язні були розміщені тут у червні 1784 року. Через пів року – у грудні 1784 року – було виконано ще один наказ імператора, щоб на нижній поверх «найглибших і найгірших казематів» розміщували злочинців, засуджених на довічне ув'язнення. З цією метою тут поступово було виготовлено 29 окремих камер, збитих із міцних дошок і політ, до яких в'язнів назавжди приковували. Протягом 1785 року у в'язниці було відремонтовано і верхній поверх південних казематів, яке однак почали використовувати лише за часів наступника Йосифа Леопольда II (леопольдінський тракт). Леопольд у травні 1790 року скасував ув'язнення засуджених на довічне у нижніх казематах, включно із приковуванням, та запровадив інші послання для в'язнів. Верхні поверхи казематів однак слугували в'язницею аж до початку 30-х років 19 століття.

• У спільних камерах (відповідно до розміру призначений для 12–50 осіб) були у казематах ув'язнені лише «звичайні» кримінальні злочинці, насамперед вбивці, крадії та палії, засуджені або на довічне, або на довші тяжчі види покарань. За своєю метою та характером шпілберцькі каземати були найсуворішим місцем покарання в усій австрійській імперії. У ці приміщення не потрапляли особи вищих станів чи т. зв. державні в'язні. Для таких від початку були призначені приміщення на верхньому поверсі старої в'язничної будівлі у задньому рові, пізніше частина казармених об'єктів, насамперед їхнє північне крило. Початково нижня будівля була відремонтована під в'язничні камери (кожна для двох осіб), пізніше вона зросла ще на один поверх у 1800 році. Там розміщувалися «ув'язнення» для державних в'язнів, там недобровільно перебували, наприклад, італійські карбонарії та інші борці із габсбурзьким абсолютизмом.

• Співжиття шпілберцької військової фортеці із все більшою в'язницею, яка після реформи Йосифа II у 1783 році була під цивільною адміністрацією, приносило низку проблем і взаємних незгод. Після

руйнування важливих частин фортечної системи Шпілберку французьким військом імператора Наполеона, що відступало у 1809 році, фортеця втратила своє військове значення і у 1820 році була скасована. Весь Шпілберк став цивільною в'язницею і завдяки великим перебудовам у 30-х і 40-х роках повністю змінився його характер. Нові приміщення в'язниці та поступова гуманізація ув'язнення привели на початку 30-х років до кінця казематних тюрем.

• Останніми реконструкціями у 1833 році деякі великі камери були змінені на менші, які ще певний час у виняткових випадках використовувалися для коротких посилень покарань за тяжкі злочини проти в'язничних правил. В'язницю у Шпілберку скасував імператор Францішек Йосиф I у 1855 році, замкові об'єкти понад 100 наступних років знову слугували для військових потреб, як казарми та військова в'язниця.

• КАЗЕМАТИ. Як відома колишня в'язниця, після дворічного ремонту були вперше доступні для відвідування у 1880 році завдяки тогочасному керівнику військового будівництва у Брно Антону Кості-Россеті. Протягом наступних понад 100 років вони користувалися великим попитом відвідувачів і стали однією з найбільших туристичних принад Брно і всієї Моравії. Вже при відкритті їх супроводжувала низка романтичних і страшних міфів і легенд ➔, які однак сильно суперечили історичним реаліям.

Протягом років міфи і легенди лише росли і проникали у загальне уявлення та у літературу, зокрема і в туристичні путівники. Також сильно змінився і вигляд казематів. Впливали на це і ремонтні роботи німецької армії на самому початку Другої світової війни, коли у північних казематах було побудовано укриття для шпілберцького гарнізону.

• Велика реконструкція казематів у 1987–1992 роках, викликана їхнім майже аварійним станом, була покликана повернути їм якнайбільше початковий вигляд з кінця 18 – початку 19 століття, коли вони з фортечної споруди перетворилися на найгіршу тюрму йосифінської епохи. Цей етап нагадує також сучасна інсталяція деяких внутрішніх приміщень казематів, що є спробою наблизити сучасним відвідувачам справжній вигляд цього ув'язнення у часи Йосифа II. Іще одне використання Шпілберка, відомого як «тюрма народів» – прихильників французької революції, угорських якобінців, італійських патріотів, польських революціонерів, під час Першої світової війни та після неї, особливо під час нацистської окупації, – нагадує експозиція в аутентичних приміщеннях на першому поверсі північного крила замку.

• Нинішня презентація казематів як унікальної експозиції барокової фортечної будівлі та водночас в'язниці йосифінських часів походить із вивчення початкових планів, писемної документації та тогочасних реалій, це спільна робота істориків Музею міста Брно, брненських архітекторів і будівничих.

➔ Деякі міфи і легенди

Щурячий канал (зупинка 2)

Бунтівні злочинці нібито мали бути приковані за ноги до нижньої частини каналу і залишені напризволяще голодним щурам. Так описує одне із покарань Россеті у своєму путівнику, однак звертає також увагу на те, що ця легенда не перевірена, тож він наводить її лише як цікавинку.

Катівня (зупинка 5)

Виставка інструментів катування нагадує про одну з неправдивих легенд про шпілберцькі катівні. Інструменти вперше були виставлені тут у 1880 році, що поклато початок цій легенді. Насправді у Шпілберку «катівні» не було. Тортури у судових процесах використовували аж до 70-х років 18 століття під час допитів. Копії інструментів виготовлені за ілюстраціями кримінального кодексу та музейними оригіналами.

Мокрі ліжка (зупинка 9)

У ніші в стіні мали бути замуrowані невірні жінки. З отворів у склепінні їм на голови капала холодна вода, аж поки вони не втрачали глузд. Такий тип варварського покарання наприкінці 18 століття на нашій території не існував. Дуже ймовірно, що ці отвори у стіні виникли вже після 1880 року з метою бути презентованими як «мокрі ліжка».

Морильня голодом (зупинка 19)

Тут нібито мало бути місце, де морили голодом. Йдеться про пізнішу легенду. Морильня у Шпілберку справді була, але в іншій частині замку.

Газові камери, гільйотина (зупинка 27)

Після завершення Другої світової війни відвідувачі казематів могли отримати інформацію про те, що нацисти на цих місцях хотіли побудувати газові камери і гільйотини для страт. Однак про це не має жодних свідчень.

Імператор Йосиф II (зупинка 28)

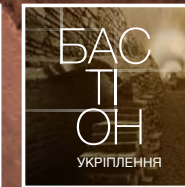
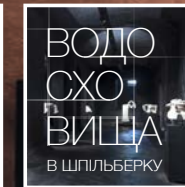
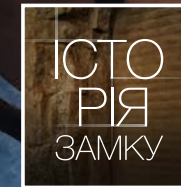
Згідно з однією історією імператор Йосиф II мав на годину зачинитися в одній із цих камер, а потім мав проголосити, що більше ніхто не може бути у них ув'язнений. Однак насправді саме Йосиф II запровадив цей жорстокий вид покарань.

Камери відомих шпілберцьких в'язнів

У 1880 році на другому поверсі північних казематів для привернення уваги до екскурсій були виставлені камери з портретами відомих шпілберцьких в'язнів. Йшлося, наприклад, про Вацлава Бабінського (зупинка 17), Сильвіо Пелліцо (зупинка 21) чи Франца Тренка (зупинка 25). Однак насправді жодна з цих осіб у казематах покарання не відбувала.

Facebook → @Muzeum.mesta.Brna @Spilberkhrad
Instagram → @hrad.spilberk
TikTok → @hradspilberk

Наступні екскурсійні тури

ŠPILBERK ŽILJEI 12 MĚSÍCŮ V ROCE

Виставки

Галерея

Каземати

Оглядові екскурсії

Культурні заходи

Оглядова вежа

#hradspilberk #vilatugendhat #meninskabrana #arnoldovavila

КА ЗЕ МА ТИ В'ЯЗНИЦЯ

UA

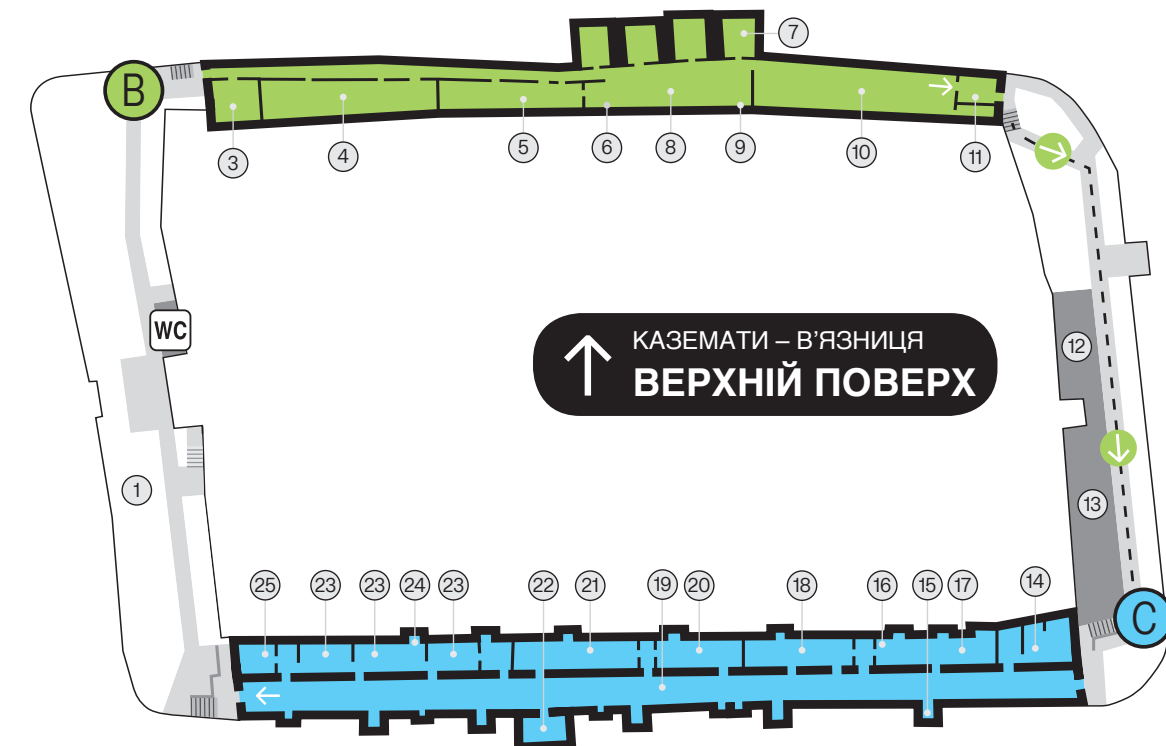
Замок і фортеця
Шпілберк

spilberk.cz ➔

MMZ Muzeum
města Brna

Muzeum města Brna, p. o.
Špilberk 210/1
662 24 Brno

T 542 123 661
info@muzeumbrna.cz

МАСШТАБ
10 метрів

ПЕРЕДНІЙ (СХІДНИЙ) РІВ

1 План ровів і казематів – переобладнання в в'язницю (1784)

А В ПІВДЕННІ КАЗЕМАТИ / (т. зв. леополдінський тракт)

А НИЖНІЙ ПОВЕРХ (1742) – для потреб в'язниці не використовувався

2 Залишки відвідного каналу із заднього рову, з'єданого з відвідною шахтою під південними мурами переднього рову

В ВЕРХНІЙ ПОВЕРХ – змінено на ув'язнення у 1785 році, використовувалося приблизно до 1790 року

3 Кімната для в'язничної охорони (1785) – інсталяція

4 Камера для 29 в'язнів (1798) – інсталяція

Грубка, вкрита кахлями, отоплювалася збереженими опалювальними пристроями в коридорі.

5 Камера для 23 в'язнів

6 Верхні каземати вдень частко були освітлені сонячним світлом, що проникало через шахти вікон на стелі, вночі в коридорі було п'ять каганців

7 Простори хлібних печей (1745), пізніше зруйновані, їхні комини розширені для шахт провітрювання (1805)

8 Камера для 27 в'язнів (1798) – зруйнована стіна коридору, переважно прибрана у 1980 році. У 1785-90 роках тут і в попередніх двох камерах було 31 дерев'яна комірочка для в'язнів із довічними термінами.

9 Нагадування про одну з найвідоміших шпільберцьких легенд. Посічена кладка поперечної стіни (побудована у 1785 році) слугувала виникненню легенди про замуrowаних невірних жінок, яким на голову капала вода. Вигадка та її інсталяція виникли вже на початку 20 століття.

10 Камера для 50 в'язнів (1798) – найбільша у Шпільберку – і після перебудови у в'язницю лишилася на повну ширину казематного коридору. Лавиці розташовувалися по двох довгих сторонах, грубка у задньому куті топилася разом із грубкою охорони із сусідньої комірчини.

11 Кімната для охорони – вхід у задній рів (1785)

ЗАДНІЙ (ЗАХІДНИЙ) РІВ

12 Залишки одноповерхового в'язничного об'єкта (побудований у жовтні 1783 року). Камера для 8 в'язнів, передпокій з опалювальним елементом та кімната для двох охоронців.

13 Основа триповерхової в'язничної будівлі (перша половина 18 століття).

На першому поверсі: камери, т. зв. темниці для 16, 22 і 8 в'язнів, кімната для двох охоронців та два передпокої з опалювальним елементом (1783-84). Другий і третій поверх початково призначені для т. зв. державних в'язнів та осіб вищого стану. У 1783 році на третьому поверсі було розміщено квартиру т. зв. верховного профоса (керівника в'язниці), кімната для охорони та три кімнати для державних в'язнів, з них дві у 1785 році були перероблені на швейну та взуттєву майстерні. На другому поверсі, крім кімнати заступника профоса та двох охоронців, були також чотири камери загальною для 28 в'язнів (1783), змінени у червні 1784 року у в'язничну лікарню. Після зміни призначення місткість будівлі знизилася з 80 в'язнів (1783) до 45 (1785). Ймовірно, на верхньому поверсі цієї будівлі було ув'язнено більшість відомих в'язнів до 1783 року, зокрема полковник пандурів барок Тренк, який помер у Шпільберку у 1749 році. Будівля перебудована у першій половині 19 століття, після 1850 року зруйнована і рів засипаний до рівня підлоги верхнього поверху казематів. Під час археологічних розкопок фундамент будівлі був відкритий, а рів знижений на початковий рівень (1991).

С D ПІВНІЧНІ КАЗЕМАТИ / (т. зв. йосифінський тракт)

С ВЕРХНІЙ ПОВЕРХ – перебудова на в'язницю у 1784 році, реставрація 1992 рік
В'язничний коридор зберіг початковий вигляд з 1742 року, другий коридор був розділений стінами на кімнати охорони, камери та передпокої з опаленням.

14 Кімната для охорони з передпокоєм

15 Вікна у стелі – до 1880 року були замуrowані та надземна частина зруйнована. Частково відновлені до початкового вигляду (1992).

16 Грубка, вкрита кахлями, топилася із опалювальних елементів у передпокої, опалювалося буковим деревом.

17 Камера для 21 в'язня (1784)

18 Камера для 18 в'язнів

19 Отвір між верхнім і нижнім поверхом, спочатку ймовірно слугував для перенесення матеріалів, що тут зберігалися. У часи існування в'язниці не використовувався і, ймовірно, був замуrowаний. Відновлений у 1880 році.

20 Камера для 12 в'язнів – інсталяція

21 Камера для 22 в'язнів – інсталяція

22 В'язнична кухня (1784)

Прямокутна кімната нічної охорони (замуrowаний вхід) була зруйнована у 1809 році при знесенні частини шпільберцьких мурів французьким військом за наказом імператора Наполеона.

23 Камера для 33 в'язнів – найбільша. Тут залишені пізніші зміни, зокрема поперечні стіни з 1833 року, коли з початкових камер були створені менші для короткого посилення покарання, а також проламані ходи для відвідувачів. Свідчення будівельних змін (1833, 1880, після 1921, 1945 тощо), якими пройшли каземати.

24 Сходи, що поєднують каземати із північним крилом замку, були побудовані для відвідувачів між 1939-41 роками на місці вікон.

25 Кімната для охорони (1784)

D НИЖНІЙ ПОВЕРХ – реконструкція йосифінських камер (1784-90), будівельні зміни німецької армії на укриття (1945)

26 Кімната для охорони (1785), пізніше використовувалася як морг.

27 Будівельні зміни німецької армії на укриття для шпільберцького гарнізону з кінця Другої світової війни (зима 1944-45)

28 Т. зв. йосифінські камери, дерев'яні комірочки для найтяжчих злочинців, засуджених бути прикованими пожиттєво, виготовлені за наказом Йосифа II (вересень-грудень 1784), зліквідовані у травні 1790 року за рішенням Леопольда II. На нижньому поверсі їх було у 1785 році загальною 29 (реконструкція 1992 року за першоджерелами).

29 Кімната для охорони (1785)

30 Основа розвідної панелі телефонної лінії фірми «Siemens & Halske» в укритті німецької армії.

Коментар: Дані у дужках вказують на рік виникнення чи першої писемної згадки. Коментар «інсталяція» означає музейну інсталяцію, що є спробою реконструкції початкового стану на основі збережених джерел.

KA
SE

КАЗЕМАТИ – В'ЯЗНИЦЯ
Екскурсійний маршрут
і довідник про експозицію
Музей міста Брно
Брно 2023
Текст: доктор Іржі Ванек,
Міхал Ганчак
Переклад: Ірина Забіяка

MA
TY